

УДК: [376-056.262.376.011.33]-053.4

НАВЧАЛЬНО-КОРЕКЦІЙНА РОБОТА У СПЕЦІАЛЬНИХ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДЛЯ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

Світлана **КОНДРАТЕНКО**, молодший науковий співробітник лабораторії тифлопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

Анотація. У статті розглядаються актуальні питання організації навчально-виховної та корекційно-розвивальної роботи у спеціальному дошкільному закладі для дітей із порушеннями зору. Висвітлюються основні напрями роботи вихователя і тифлопедагога, використання ними спеціальних методів та прийомів роботи з дітьми зі зниженим зором.

Ключові слова: діти з порушеннями зору, спеціальний дошкільний заклад, корекція.

УЧЕБНО-КОРЕКЦИОННАЯ РАБОТА В СПЕЦИАЛЬНЫХ ДОШКОЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ ДЛЯ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ ЗРЕНИЯ

Аннотация. В статье рассматриваются актуальные вопросы организации учебно-воспитательной и коррекционно-развивающей работы в специальном дошкольном учреждении для детей с нарушениями зрения. Раскрываются основные направления работы воспитателя и тифлопедагога, использованные ими специальные методы и приемы работы с детьми со сниженным зрением.

Ключевые слова: дети с нарушениями зрения, специальное дошкольное учреждение, коррекция.

EDUCATIONAL AND INTERVENDIONAL WORK IN SPECIAL PRESCHOOLS TOR CHILDREN DISORDERS.

Summary. The article is devoted to the actual issues of the organization of educational, correctional and developmental activities in the special kindergarten for the children with the visual impairment. The main directions of the educators work with the blind and special methods in their educational activities towards the children with the visual impairment are discovered.

Key words: children with the visual impairment, special kindergarten, correction.

Спеціальна дошкільна установа – це навчальний заклад, діяльність якого спрямована на виховання, навчання, різнобічний розвиток дітей із психофізичними порушеннями з метою ранньої корекції патологічних відхилень у розвитку, адаптації до навколишнього середовища та соціальної інтеграції.

Виховна робота, метою якої є гармонійний розвиток дітей, формування навичок життя в суспільстві, здійснюється відповідно до змісту програм виховання та навчання. Навчально-виховний напрям роботи дошкільного закладу для дітей із порушеннями зору забезпечує формування та розвиток психічних функцій, загальний розумовий, фізичний та особистісний розвиток дитини, який стане основою для набуття нею в подальшому загальноосвітніх знань, умінь і

навичок, формування стійких особистісних якостей.

В переважній більшості спеціальних дошкільних закладів навчально-виховний процес здійснюється за програмою «Дитина» (2003 р.) і «Навчально-виховною програмою та методичними рекомендаціями для спеціальних закладів для дітей з порушеннями зору» (1996 р.). В деяких дошкільних закладах використовується загальноосвітня програма «Малютко» (1991 р.), а з 2009 р. здійснюється апробація нової базової програми розвитку дитини «Я у світі» (2008 р.).

Основними напрямками навчально-виховної роботи відповідно до змісту і завдань дошкільної освіти є: ознайомлення з навколишнім світом, художня література, навчання грамоти, розвиток мовлення; розвиток елементарних ма-

тематичних уявлень; образотворча діяльність; ігрова та конструктивна діяльність; трудове виховання; музичне виховання; фізичне виховання. В деяких дошкільних навчальних закладах надаються додаткові освітні послуги, зокрема вивчення іноземної мови [1; 2; 4].

Відповідно до «Навчально-виховної програми та методичних рекомендацій для спеціальних закладів для дітей з порушеннями зору» (1996 р.) навчально-виховна робота побудована за тематичним принципом. Заняття з кожної теми розраховані на тиждень, що забезпечує конкретизацію та поглиблення уявлень про довкілля [4].

Важливим аспектом освітньої роботи, спрямованої на формування гармонійно розвиненої особистості, є забезпечення кожній дитині умов для різних видів діяльності. В дошкільному закладі створюю-

ються всі умови для різноманітних занять з метою своєчасного оволодіння дитиною провідною для кожного віку діяльністю.

Кожен вид діяльності і кожне заняття окрім загальнорозвивальних завдань мають корекційну спрямованість, яку формують тифлопедагог і логопед спільно у планах перспективної роботи.

Творчі колективи спеціальних дошкільних закладів постійно намагаються удосконалювати і розширювати форми та методи роботи. Ведуться пошуки нового, цікавого і різноманітного матеріалу, щоб досягти якомога вагоміших результатів у справі навчання, виховання і розвитку особистості дитини з порушеннями зору.

Поглиблено над розвитком особистості дитини працює психолог: спостерігає за поведінкою дітей в умовах дошкільного закладу з метою виявлення характеру, темпераменту, здібностей, інтересів і потреб дітей; проводить анкетування, тестування, індивідуально працює з проблемними дітьми, дає поради батькам, педагогам. Все це робиться для того, щоб діти почувалися комфортно, повірили у власні можливості, знайшли застосування своїм здібностям.

Музичні керівники організують і проводять у садку багато змістовних, цікавих і веселих заходів. Діти залюбки беруть участь у театралізованих дійствах. Вони виявляють свої акторські здібності, входять в образи, за допомогою інтонації передають характер персонажів. Педагогічні колективи всіх дитячих навчальних закладів творчо працюють, виховують, навчають, розвивають дітей, намагаються зміцнити їх духовне і фізичне здоров'я.

Діяльність спеціальних дошкільних закладів також спрямована на створення умов для повноцінного фізичного розвитку, на організацію охорони зору, поліпшення здоров'я дітей. Значна увага приділяється підвищенню рухової активності дітей упродовж дня. Цьому сприяють фізкультурні за-

няття, ранкова та гігієнічна гімнастика, загартування, вітамінізація, спортивні свята та розваги. Головною умовою добору засобів фізичного виховання дітей із зоровою патологією є індивідуальний підхід – дотримання дозування фізичного навантаження відповідно до віку, оптимальна визначеність обсягу фізичного навантаження з урахуванням характеру зорового захворювання та ступеня порушення зорових функцій.

Для поліпшення постави та усунення плоскостопості у дітей проводяться комплекси лікувальної фізкультури за призначенням лікаря. Однією з цікавих форм фізкультурної роботи є факультативні заняття з ритміки. У дітей поліпшується координація рухів, покращується їх емоційний стан. А швидкий темп і зміна вправ позитивно впливають на діяльність серцево-судинної системи, зміцнюють опорно-руховий апарат.

Педагоги працюють в тісному контакті, дотримуючись єдиного підходу у вихованні та навчанні кожної дитини. Єдиний стиль роботи створює позитивний клімат і сприятливі умови для засвоєння програмового матеріалу кожною дитиною.

Організація навчального процесу і зміст спеціального навчання будується відповідно до вимог навчальних стандартів. Зміст спеціального навчання забезпечує корекційно-навчальну допомогу, подолання порушень у розвитку, що визначається програмами з корекційних занять та із загальноосвітніх предметів.

Зміст виховання та навчання дошкільників із порушеннями зору має визначатися програмою, в основу якої покладені уявлення про структуру дефекту дитини.

Виховання і навчання дітей дошкільного віку з проблемами зору здійснюється в сім'ї та у спеціальних дошкільних закладах. Основними завданнями такої роботи є:

- охорона фізичного і психічного здоров'я дітей, формування основ здорового способу життя дитини;

- всебічне виховання особистості дитини, розвиток її можливостей та творчого потенціалу;

- формування людських стосунків з рідними та близькими, забезпечення емоційного комфорту кожної дитини;

- виховання поваги до загальнолюдських та національних цінностей.

Процес навчання та виховання в спеціальному дошкільному закладі для дітей із порушеннями зору окрім загальних завдань розвитку дошкільника реалізує і спеціальні, пов'язані з виправленням дефекту розвитку. Тому спеціальні дошкільні заклади відрізняються від загальноосвітніх.

Досягнення позитивних результатів навчально-виховного та корекційно-розвивального процесів у роботі спеціального дошкільного закладу забезпечується персоналом спеціалістів, підбору якого приділяється значна увага, бо лише висококваліфіковані тифлопедагоги та вихователі можуть працювати з такими дітьми. До штату спеціального дошкільного закладу входять учитель-дефектолог (тифлопедагог, логопед, олігофренопедагог), вихователі, практичний психолог, вихователь-методист, музичний керівник, інструктор з фізичного виховання та ЛФК, медична сестра-ортопедистка, лікар-педіатр, лікар-офтальмолог [2].

Переважає більшість педагогічних працівників ДНЗ мають вищу дефектологічну освіту та вищу чи середню спеціальну педагогічну освіту. Більшість завідувачів поряд із педагогічною мають і дефектологічну освіту.

Педагогічні колективи дошкільних закладів компенсуючого та комбінованого типів для дітей з вадами зору впроваджують у практику інноваційні педагогічні технології, нетрадиційні підходи. За таких умов діти набувають якісних знань, вмінь та навичок.

Основним напрямом роботи вчителя-дефектолога спеціального дошкільного закладу є корекційно-виховна робота. Вся корекційна ро-

бота в спеціальній дошкільній установі для дітей з порушеннями зору здійснюється як у повсякденному житті, так і в процесі спеціально організованої діяльності, тобто на заняттях.

Метою корекційно-навчальної роботи є всебічний розвиток дитини та підготовка її до школи. Робота вихователя здійснюється за рекомендаціями лікаря-офтальмолога і тифлопедагога. Кожний вид діяльності, кожне заняття крім образотворчих задач має корекційну спрямованість, що витікає зі спільного з тифлопедагогом плану перспективної роботи.

Важливим завданням у рамках корекційно-виховного процесу є формування у дошкільників з вадами зору компенсаторних способів пізнавальної і трудової діяльності [2; 3; 5].

Корекційна робота з дітьми, які мають порушення зору, спрямована на розвиток пізнавальних можливостей зорового аналізатора. Вона запобігає виникненню вторинних відхилень, формує у дітей компенсаторні способи сприйняття, і таким чином готує базу для успішного навчання у школі.

Корекційна робота з адаптації дітей зі зниженим зором та всебічної підготовки їх до навчання у школі здійснюється за такими напрямками:

- адаптація до умов дошкільного навчального закладу та підготовка до всіх видів діяльності в початковій школі;
- створення офтальмо-гігієнічного режиму дня для відновлення та розвитку зорових функцій;
- розвиток зорового сприймання за допомогою корекційно-педагогічних засобів;
- подолання недоліків фізичного розвитку та формування адекватних рухів в усіх режимних моментах;
- оздоровлення дитячого організму;
- створення позитивного психологічного клімату.

Однією з переваг перебування дитини з порушеннями зору

у спеціальному дошкільному закладі є те, що дитину оточують кваліфіковані вихователі й тифлопедагоги. Головне завдання вчителя-дефектолога – коригування та компенсація основного дефекту, а також вторинних порушень зорового сприймання. Основні напрями роботи тифлопедагога такі:

- діагностування рівня розвитку дитини;
- виявлення вторинних відхилень у розвитку, їх характеру;
- визначення перспективного плану корекційно-реабілітаційної допомоги для кожної дитини;
- проведення корекційних занять із розвитку збережених аналізаторів (зорового сприймання);
- сенсомоторний, пізнавальний розвиток;
- просторове й суспільно-побутове орієнтування;
- коригування трудових умінь та навичок;
- коригування ігрової діяльності;
- розвиток особистості.

Корекцію порушень зорового сприймання і вторинних відхилень у розвитку дитини з порушеннями зору неможливо здійснювати тільки на загальноосвітніх заняттях. Діти однієї категорії, більшість з яких мають різноманітні відхилення у психофізичному розвитку, потребують спеціальної корекційної допомоги тифлопедагога.

Тифлопедагог дошкільного навчального закладу є провідним спеціалістом, який координує і спрямовує корекційно-педагогічну роботу. У загальному корекційно-педагогічному процесі дитячого садочка для дітей з порушеннями зору спеціальні заняття тифлопедагога відіграють роль пропедевтики – підготовки дітей до різноманітних видів діяльності.

Тифлопедагог повинен бути підготовленим до професійної діяльності з навчання та виховання дітей з дефектами зору. Разом з вихователем, медичним персоналом та батьками тифлопедагог здійснює гармонійне, всебічне виховання і навчання дітей згід-

но з програмою, проводить профілактичну і корекційно-розвивальну роботу з дітьми відповідно до патології зору та інших порушень; несе відповідальність за охорону життя і здоров'я дітей; здійснює роз'яснювальну роботу з населенням та дошкільними закладами щодо охорони зору дітей.

Знайомство тифлопедагога з дитиною починається з вивчення документації (записів, зроблених спеціалістами ПМПК, які направили дитину в даний заклад, загальною медичною та офтальмологічною карткою). Це допомагає скласти попереднє уявлення про вихованця, підготуватись до спілкування з дитиною та її батьками.

Обстеження проводяться тифлопедагогом на початку, в середині та в кінці навчального року. За даними обстеження складаються тифлопедагогічні характеристики дітей. Дані обстеження і характеристики фіксуються в індивідуальних картках. В кінці навчального року тифлопедагог аналізує і узагальнює дані всіх проведених обстежень. Так він отримує можливість дослідити динаміку розвитку дитини в процесі корекційного навчання.

На основі отриманих даних тифлопедагог комплектує групи для корекційних занять з урахуванням віку дітей, діагнозу зорового захворювання, гостроти зору, супровідних захворювань, рівня пізнавальної діяльності і виявлених вторинних відхилень у розвитку.

Індивідуальні корекційні заняття у групах тифлопедагог проводить в окремому кабінеті, обладнаному відповідно до вимог та залежно від гостроти зору і діагнозу дітей (8 режимів зорових навантажень). Дидактичний матеріал в кабінетах (фланелеграфи, кольорові картки, роздатковий демонстраційний матеріал) підібраний з урахуванням зорової патології дітей.

Підготовці та проведенню корекційних занять приділяється велика увага. Попереднє планування ви-

значає, які корекційні завдання будуть вирішуватися з урахуванням індивідуальних особливостей та зорових можливостей кожної дитини. Впродовж заняття обов'язково активізуються всі збережені аналізатори та залишковий зір. Роздатковий і демонстраційний матеріал добирається з урахуванням особливостей зорового сприймання дітей. Наприклад, для дітей зі збіжною косоокістю та міопією рекомендовано використовувати підставки [3, 4].

Розвиток зорового сприймання, активізація функцій зору здійснюється в різних видах дитячої діяльності: грі, праці, заняттях, побутовій діяльності, малюванні. У дітей виховується бережливе ставлення до власного зору, усвідомлення важливості виконання корекційно-тренувальних вправ, слідкування за чистотою окулярів.

Упродовж дня, під час різних видів діяльності, декілька разів проводиться зорова гімнастика, вправи для корекції та закріплення зору, вправи для розвитку дрібної і загальної моторики, релаксаційні хвилини. Особливо проводяться індивідуальні заняття з тифлопедагогом, із логопедом та психокорекційні заняття з психологом.

Досить часто порушення зору у дітей супроводжується порушенням мовлення. Тому майже в кожному спеціальному закладі працює вчитель-логопед, який крім специфіки мовленнєвих порушень враховує характер, ступінь, етимологію порушень зору в кожній дитини, режим оклюзій, вид функціональної амбліопії, косоокості. У своїй роботі логопед надає перевагу заняттям з однією дитиною або підгрупою дітей. Крім основного завдання – виправлення мовленнєвих порушень, вчитель-логопед працює над розвитком усного зв'язного мовлення та попередженням дисграфії писемного мовлення дітей, підготовкою руки до письма.

Медична допомога тісно пов'язується з педагогічними заходами, що забезпечує комплексність

корекційно-реабілітаційної діяльності закладу. З одного боку, працівники офтальмологічної служби розвивають у дитини зорові функції, розширюють їх сенсорні можливості, а з іншого – педагоги формують пізнавальні процеси дошкільників, навчають їх раціональних засобів зорового сприйняття, і тим самим удосконалюють збережені зорові функції. Дані офтальмолога про стан зорових можливостей дитини щомісяця заносяться до зошита взаємозв'язку, що дає змогу педагогам здійснювати адекватну корекційно-реабілітаційну роботу, вчасно вносити корективи у свою діяльність.

Для узгодження роботи різних фахівців та чіткого дотримання їх рекомендацій у спеціальному дошкільному закладі рекомендується вести «Зошит взаємозв'язку між медичним та педагогічним персоналом». Це своєрідний банк даних про всіх дітей, які виховуються у спеціальному закладі, технологія їх індивідуального корекційного навчання та його результати. Тут містяться відомості про стан здоров'я кожного вихованця, етапи лікувально-відновлювальної роботи з розвитку зору, індивідуальна корекційно-реабілітаційна допомога та (що особливо важливо) фіксуються її результати. Зошит дає можливість простежити послідовність корекційно-реабілітаційної допомоги дитині упродовж тривалого часу: від моменту зарахування до закладу і до випуску з нього. При цьому уточнюється правильність первинного діагнозу, фіксуються стан здоров'я та психофізичний розвиток дитини, вчасно вносяться зміни до комплексної корекційно-реабілітаційної програми з урахуванням індивідуальних особливостей, динаміки розвитку кожного вихованця. Усі фахівці (психолог, тифлопедагог, логопед, інструктор ЛФК та ін.) мають у зошиті свої сторінки, на яких вони фіксують етапи корекційної, логопедичної роботи з ді-

тьми, динаміку їх психологічної адаптації, схильність до дисграфії, засоби її запобігання та результативність тощо [2].

Таким чином, у спеціальному дитячому садку діти дошкільного віку з порушеннями зору різної тяжкості мають змогу отримати лікувально-профілактичну, корекційну та навчально-виховну допомогу, що забезпечить покращення їх фізичного та психічного здоров'я. Робота педагогічного колективу спрямована на ранню корекцію і компенсацію вторинних відхилень у розвитку дітей, здійснення лікувально-відновлювальної роботи з виправлення вад зору, успішну підготовку їх до школи та всебічний розвиток особистості.

В результаті ефективної роботи спеціального дошкільного навчального закладу діти із порушеннями зору, отримавши достатній рівень освітньої та психологічної підготовки, успішно продовжують навчання в загальноосвітніх школах. Вихованці, які за показниками зору належать до слабозорих (віз від 0,01 до 0,4), продовжують навчання в спеціальних загальноосвітніх школах для слабозорих дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. – 1999. – № 1. – С. 3–38.
2. Дегтяренко Т. М. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами : навч. посіб. / Т. М. Дегтяренко, Л. С. Вавіна. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 302 с.
3. Дружинина Л. А. Коррекционная работа в детском саду для детей с нарушением зрения : метод. пособ. / Л. А. Дружинина. – М.: Экзамен, 2006. – 159 с.
4. Навчально-виховні програми та методичні рекомендації для спеціальних дошкільних закладів для дітей з вадами зору. – К.: ІЗМН, 1996. – 243 с.
5. Обучение и воспитание дошкольников с нарушениями зрения / Под ред. М. И. Земцовой. – М.: Просвещение, 1978. – 93 с.